

neve István lett a 491. lapon. Ugo Tognazziból Walter Giller (590. l.), Koncz Gáborból Kovács Gábor (659. l.), Gina Roveréből Sandra Milo (665. l.) lett stb. Ugyancsak szerkesztésbeli hiba, hogy az adatok nincsenek egységesítve. A cine-mascope eljárásról az olvasható a 27. oldalon, hogy Chrétien 1925-ben szabadalmaztatta optikáját, a 135. oldalon már 1927-ben. A *Valahol Európában* az 572. oldalon 1946-os évszámmal szerepel, másutt 1947-essel. A *Varieté* című Dupont film a 260. oldalon 1926-os évszámú, máshol 1925-ös. (Az utóbbi dátumok a helyesek.) Ugyancsak szerkesztési hibaként kell elkönyvelni azt is, hogy van olyan film, a *Preludió akció*, amelynek a címe nincs lefordítva (lásd a 487. oldalon: *Operation Preludio*).

Ezek a hibák könnyen elkerülhetők lettek volna, de sajnos vannak olyan tévedések, amelyek semmivel sem menthetőek. Fellininél 1955-ös évszámmal *Csalók* című filmről történik említés, amikor ilyen filmje nincs is. Ugyanakkor *Il bidone* (*A kanna*) című alkotása kimaradt a felsorolásból.

Az Eisenstein (és nem Eisenstein, mert a neves rendező egyik önéletrajzi írásában maga írta az előbbi latinbetűs írásmóddal a nevét) címszóban azt olvashatjuk, hogy 1929 október és 1930 május közötti időszakban Franciaországban tartózkodott Tiszse és Alekszandrov társaságában, holott csak 1929 november végétől, mert előbb Németországban voltak. Ugyanígy nem 1933-ban tért vissza Moszkvába, hanem 1932. május 9-én. *Pe-*

rekopi csata című filmterve sem volt, hanem *Frunze* (*Perekop*) címmel tervezett filmje. Ugyanígy nem *Fergana csatorna* volt rövidfilmjének címe, hanem *Fergani csatorna*. Írásai sem *Filmművészeti írások* címen jelentek meg 1963-ban, hanem *A filmrendezés művészete* címmel.

Végül egy általános megjegyzésünk lenne a művek datálásával kapcsolatban. A lexikonokban általában az a gyakorlat, hogy a megjelenés (bemutatás) évszámát tüntetik fel, ha csak nem telnek el hosszú évek a két időpont között. A lexikon anyagát más filmtörténeti művekkel összehasonlítva, így nem lettek volna ilyen nagy eltérések.

Ezeket a kifogásokat nem azért említettük, hogy a lexikonok megjelenésekor szokásos hibaleltárt elkészítsük, hanem azért, mert ezek a hibák, hiányosságok okozzák, hogy nem nemzetközi színvonalú filmmunka látott napvilágot. Mégis, kifogásaink ellenére, jelentős könyvvel van dolgunk, hiszen a filmtörténetnek és filmelméletnek legfontosabb tudnivalóit kézhez kapja az olvasó. A fent említett képaláírási sajtóhibák nem rontanak semmit új filmlexikonunk impozáns és megnyerő külsején, s így csak azt tanácsolhatjuk, minden film iránt érdeklődő nézőnek és olvasónak, hogy okvetlenül vegye tervebe a könyv megvásárlását, mert a lexikon lapozgatása, olvasása hosszú időre szóló élményt nyújt. (*Akadémiai Kiadó, 1964.*)

KELEMEN TIBOR

FILOZÓFIAI KISLEXIKON

Egy évtizeddel ezelőtt jelent meg utóljára hasonló, a marxista filozófiát enciklopédikusan feldolgozó munka. Az összevetés annál is inkább indokolt, mert a két mű szerkesztői ugyanazok. Ezért szinte szükségszerűen áll kérdéseink élére: mennyiben, milyen területeken, milyen irányban fejlődött az elmúlt tíz év alatt a marxista filozófia, illetve mennyire tükrözi ezt a fejlődést a múlt esztendő utolsó napján megjelent *Filozófiai Kislexikon*?

A magyar kiadás a szovjet *Filoszofszkij Szlovár* (1963) alapján készült. Jól tesszük, ha nem egyszerűen fordításról beszélünk, mert a lexikon egyik sajátossága a magyar szerkesztés színvonalas, igényes munkája. Örömmel üdvözljük a magvas, magyar vonatkozású filozófiatörténeti cikkeket; így, a magyar szerkesztés alkotó munkájával kiegészítve a lexikon inkább jelenti a nemzetközi

tudományos kooperáció termékét, mint a régebbi, a szovjet kiadáshoz semmit hozzá nem tevő fordítások. Nem érhető ugyanakkor az orosz, illetve szovjet-nemzetiségi filozófiatörténeti cikkek — egyébként helyes — csökkentésével kapcsolatos aránytalanság. A túlnyomórészt szovjet érdeklődésre igényt tartó cikkek számát a magyar szerkesztés leszállította, de ezzel párhuzamosan nem csökkent a különböző polgári irányzatok képviselőiről szóló írások száma. Növekedett a XX. sz.-i irracionalistákkal, pozitivistákkal, sőt az emigráns orosz filozófusokkal is. Ez az eltolódás az orosz-szovjet filozófiatörténet két polárisan szétváló irányzata tükrözésében könnyen „optikai csalódást” okozhat a kérdésben nem elég tájékozott olvasónak.

Feltétlenül érdemes szót ejteni a lexikon sokrétűségéről. Úgy érezzük, hogy a címnek megfelelő filozófiaközpontúság

mellett túl nagy a lexikon által felölelt esztétikai, pszichológiai, fizikai és kémiai anyag. A filozófia iránt érdeklődők, a filozófusok munkáját segíti az egyes szaktudományok filozófiai vonatkozású kérdéseinek megvilágítása, de már csak didaktikai szempontból is helyesebb lett volna ezeket a megfelelő szaktudományok címszavai alatt tárgyalni, és nem külön egy-egy szakkategóriáról, vagy tudósról szóló cikkben. Ezzel elkerülhető lett volna az olyan egységek felvétele a Filozófiai Kislexikonba, mint „Esztétika és technika”, „Ihlet” stb. A lexikon sokoldalúságának fontos jellemzője az újabb előrelépés az európacentrista szemlélet visszاسzorításában a keleti filozófiák részletes, bár a lehetőségekhez képest még mindig nem teljes ismertetésével. A jelenlegi szerkesztési gyakorlattal ellentétben áll még, de bízunk benne, hogy egy filozófiai lexikonban egyszer még helyet kap az „intézményesített filozófia” is. Gondolunk itt elsősorban nemzeti és nemzetközi tudományos egyesületek, filozófiai folyóiratok, sorozatok, kézikönyvek ismertetésére.

Rendkívül tanulságos a szerzőknek a polgári filozófiával szemben elfoglalt álláspontjának fejlődése. Ezt az utat legszemléletesebben a freudizmusról és az egzisztencializmusról szóló cikkek tükrözik. A megelőző kiadás ezekkel a burzsoá irányzatokkal a marxizmus klaszszikusainak főbb tételeit állította szembe, kimutatva az előbbieket leginkább elfogadható válfajának is reakciós, ellenséges jellegét. Kár volt, hogy ez a határozott ideológiai állásfoglalás nem egy, a polgári filozófiát a maga teljes mélységében bemutató alapra épült. Jellemző, hogy a régi „Egzisztencializmus”-cikk meg sem említi Sartre nevét. Az új kiadásban a tárgyat kitűnően ismerő filozófusok tollából pontos leírásokat találhatunk az egyes irányzatokon belüli csoportok főbb képviselőiről, műveikről is. Ez a szélesebb körű anyag- és adathalmaz még kitűnőbb lehetőségeket nyújtana az érintett irányzatok ártalmasságának kimutatására, de ehelyett a szerzők az esetek többségében megelégednek pusztán ismertetésükkel. A határozott állásfoglalás hiányát a mai filozófiai életben az egyes polgári filozófiai irányzatok értékeléséről dúló viták sem teszik megmagyarázhatóvá.

A csak részben filozófiai vonatkozású

művek is címük szerinti betűrendben sorakoznak a lexikon lapjain. Annál inkább érthetetlen, hogy miért hiányzanak e sorból *A leninizmus alapjairól*, *A dialektikus és a történelmi materializmusról* c. munkák, és végül miért hiányzik szerzőjük neve Szolovjov és Sztankevics között. A szerkesztők, akár egyértelműen, negatíve értékelik Sztálin filozófiai tevékenységét, akár nem tartják időállónak alkotásait, mindenféleképp helyes lett volna megpróbálni marxista értékelést adni filozófiai műveiről. Ugyanigy járt el a szerkesztőség nemcsak Zsdanovval, hanem az elméletileg sem lebecsülendő Kalinyinnal és Dimitrovvval.

Néhány címszóhoz (a helytelenül összekapcsolt „Államkapitalizmus és Állammonopolista kapitalizmus”; „Osztályharc”; „Proletárdiktatúra”; „Szociológia”; „Termelés” stb.) részletesebb polemikus megjegyzéssorozatot lehetne fűzni: értelmezésük és meghatározásuk nem mindig megnyugtató, olykor ellentmondásokat is tartalmaznak. Mellettük azonban ott sorakozik azoknak a cikkeknek tömege, melyek biztosítják a lexikon egészének magas színvonalát.

Néhány szót még egy-két apróbb bosszúságról. Zavaróan sok a nyomdahiba, amelyeket még a „Hibaigazító” sem javít ki. (Znaniecki helyett Zuanieczki, Schelling helyett Cshelling stb.) Valószínűleg a magyar szerkesztés hibája, hogy a „Jóléti állam” c. cikk szövegével szinte szóról szóra megegyező „Egyetemes jóléti állam” c. cikket is bevették a szövegbe. A fordítás terhére irandó a „munka része a majom emberré válásában” (a hagyományos „munka szerepe” helyett), „A filozófia nyomorúsága” (a hagyományos „nyomora” helyett). Szintén a mechanikus fordításról tesz tanúbizonyságot a „Tudományos Kommunizmus” címszó, ui. közismert, hogy a marxizmusnak ez az alkotóeleme hazánkban „Tudományos szocializmus” formában vált ismertté.

Felsorolt hibái ellenére a *Filozófiai Kislexikon* nagy úrt pótol, a filozófiai gondolat egy évtizedes fejlődését is méltó módon tükrözve, áttekintést nyújt a filozófiatörténet és korunk legfontosabb bölcséleti, világnézeti kérdéseiről. Népszerű, közérthető stílusa hozzásegíti az olvasóközönség megbecsülésének jogos elnyeréséhez. (Kossuth Könyvkiadó, 1964.)

PÓR GY. IVÁN